

Megjelenik minden pénteken, az első képpel ellátva. Előfizetési ár: Hónapra 6 frt; félévre 3 frt; negyedévre 1,50 kr. Előfizethető minden postahivatálnál és könyvtárnál. Hirdetések díja: 4 hasábról kezdve soronként 100 kr. Szerkesztői szállás: mézáros utca 2. sz. 2. dík emelet. Kiadó-hivatal: barátok tere 7. szám.

Magyar-Óvár.

Magyarország méltán dicsőíthetik azzal, hogy a gazdasági szakképzés nem mai szülötte, a mivel persze nem azt állítjuk, miszerint soha mostoha gyermeke ne lett volna. Tény az, hogy Tessedik Sámuel — az áldásos lucerna apostola — már 1779-ben állította fel „practico-oeconomicum institutum”-át Szarvason; a halhatatlan Fesztetich György gróf a keszthelyi „Georgicum”-t 1817-ben; míg Németországban Hofvill Fellenberg Manó paedagogussal 1804-ben, a „gazdák apjának”, Thaer Albert Möglin-je 1806-ban keletkezett. Hohenheim, Schwerz igazgatóval Vilmos württembergi király által alapítottván, 1818-ban nyílt meg.

Magyar Óvár mai gazdasági intézeteink Nesztora, szintén az 1818-ki évben keletkezett s október 25-ikén, három rendes s egy rendkívüli tanár oktatása mellett, mint szerezny gazdasági tanoda nyílt meg.

Alapítója Albert Kázmér szász-tescheni herceg (született 1738-ban július 10-kén, meghalt 1822-ben; III. Ágost választó fejedelem és lengyel királynak fia volt), ki Mária Krisztinával, Mária Terézia leányával, 1766-ban egybekelvé, a m. óvári és belyei koronájának birtokába jutott. Az intézet keletkezésének történetét Wittmann Antal „foregens,” vagyis plenipotentarius „Vermächtniss für meine Kinder” című kéziratában következőképen adja elő:

„Ő kir. fensége mitsem kívánt forróbban, mint azt, hogy birtokainak jó berendezése, s az ebbe fektetett ismeretek fentartassanak, magas utódja számára folytattassanak és különösen az ország javára szolgáljanak. A magyar nemzet iránt ő fensége különös ragaszkodással, szeretettel és tisztelettel viseltetett. Egy, a magyar nemzetet érdeklő beszélgetés alkalmával ő fensége engemet felszólított, terjeszszek elő oly ajánlatot, minő fogva

ő fensége a magyar nemzetnek maradandó emléket által bebizonyíthassa elismerését a Magyarországnak oly kitűnően élvezett boldog napokért és tapasztalt szeretet és tiszteletért. Nemi idő múlva ő kir. fenségének egy Magyar Óváron állítandó elmélet-gyakorlati gazdasági intézet létesítése iránt, hat stipendiummal, tettem javaslatot, melyet ő fensége nagy tetszéssel fogadott és azonnal jóváhagyott. Ő fensége nem kívánt semmi költséget kifizetni, csakhogy a cél teljesen elértessek. Az egész országban méltányolt berendezési eljárást és oktatást tölem, az elméleti beavatást pedig más

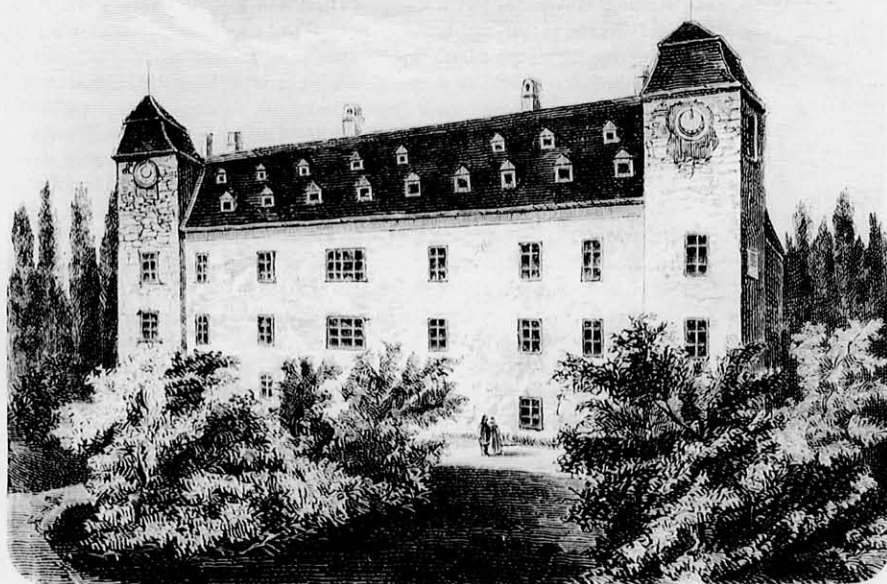
29-én származtak át, ki az illető alapítványt fentartván az óvári intézetnek, melynek akkori évi szükségletei 7000 forintra rugtak, lelkes protektora maradt mindvégig; ugy szintén a m. óvári uradalom mai birtokosa Albrecht főherceg is.

A főhercegi gazd. magántanodának harminc éven át 17 tanítója és 782 tanulója volt; ezek közül magyarországi 697 (77,62%), ausztriai 170 (21,761%) s külföldi 5 (0,64%).

Az 1848-ki események az intézet szünetelését vonták maguk után. Egyetlen egy tanár nem hagyta el helyét és három főből álló hallgatóóságát, mint az egykori bölcsék künn a szabadban, erdő s berekben oktatta tovább.

1850-ben az osztrák földművelési és bányászati miniszterium egy gazdasági állami intézetnek alapítását határozta el és igazgatóul dr. Pabst Vilmost Hohenheimből meghíván, a es. k. államintézet nov. 6-dikán, 46 hallgatóval csakugyan megnyílt és mint ilyen 1859-ig finállt. Ez időszak alatt 22 tanára és 1546 hallgatója volt, közülök 725 (49%) magyarországi. 1818-tól 1859-ig tehát 2354 gazda nyerte itt kiképezését.

Az intézetet 1859-ben a magyar kormány vette át és azzal léte harmadik plázisába léptetmelynek hosszantartó és üdvös voltát, ugy általában

A magyar-óvári gazdasági akadémia.

tanároktól valának a tanoncok veendő a főbbi uradalmi eredmények alapján.”

Az e célra 1818-ban október 25-én Bécsben kelt és I. Ferenc császár által megerősített alapítványlevelében világosan kimondatik, hogy az intézet a fenségnek a magyar nemzet iránti szeretete maradandó emlékeivel állítottott s örök időkre biztosított. (L. bővebben Érkövy „Magyar Gazdátjában” 1861. évf. 4. szám.)

Albert Kázmér elhaltával javai Károly főhercegre (az asperni győző, meghalt 1847. ápril

nos művelődési szempontból, mint legközvetlenebb életérdekeink tekintetéből szívóbb óhajtnak. A frequentia azóta igen élénk, a hallgatók száma évenként 120—130 közt változván.

Intézeti helyiségül azon ódon külsejű tágas kastély szolgál, melyet képünk mutat. Még néhány évtized előtt vizárkok körítették, melyekben most Pomona és Flóra mosolygó leányai virulnak, míg a bástyák üregiben a főhercegi sörözőből került Gambrinus király nedve hosszú hordósorban éli békés napjait.

A tágas intézeti épületben két német és két magyar tanterem, két olvasószoba, könyvtár, két muzeumterem, a vegytani, iparvegytani, növény-életani műhelyek, gyapju és mértani gyűjtemény, intézeti és gazdasági iroda s néhány tanár lakása van elhelyezve.

Az intézetnek van egy 355 holdból álló gazdasága, egy külső s egy belső majossal, 10 hold kísérleti térrel, 12 holdból álló fűvésztertből s ebben egy minta-méhes; továbbá egy állandó gazdasági gép és eszköz-kísérleti állomás is rendeztetni be legujjában.

Látni való, hogy ez intézet oly példás fölszerelésnek örvend, hogy kevés európai intézet van, mely vele e tekintetben mérkőzhetnék.

M. Óvár (ad Flexum) már a rómaiak idejében ismeretes erőfő volt; többek közt a XIV. legió itt tanyázott; az Árpádok alatt királyi családja, a XV. században a Wolfordok utóbb a sz. györgyi grófok birtokába jutott, azok kihaltával 1516-ban ismét a magyar koronára szállt. A szomorú emlékü II. Lajos Anna nővérének ajándékozta, ki I. Ferdinand neje lévén, ez időtől fogva királyi javadalom lett.

Maga Óvár a Lajhtól képezett szigeten fekvő eleven városka; a megye székhelye, uradalmi igazgatóság és nagyszámú tisztség lakhelye, van egy katolikus gimnasiauma, híres sörgyára és műmalmja s egy regényes csalágydalos parkja — a geniális Willmann teremtése — melyben Lenau is egykor andalogván, hangulatteljes egyik költeményében így szól róla:

„Az alkonyatra ott a Lajta partján
Emlékszel-e még? A berekben vígan
Szólt az esti pár — el ágról-ágra,
Dús lombokon hímálva: s bévegült
A hullámra, mely a csalágy
Dalán ellejte. Mi az árnyakon
Még hittem ott haladtunk s véltünk
Édes eszevege a — reményeség...

Rodiczky Jenő.

Két harang zugása.

(Harvegh)

Fülembe' eseng a „De profundis“ hangja
A mint a hegytetőn el-emergenek;
A völgyi kápolnának bús harangja
Halotti néma gyászzenetnek zengett.

Időbb meg egy vidor keresztelői
Meteknek lepke-mód' szalagzott népe:
Előttük a kised keresztzúloi,
Főlöttük kis-harang viz eszengetése.

A nyáj kolompja szól esupán a réten,
Misen zavarja az áhitatost itt.
A vízhang is figyelve hallgat, — tétlen.

... Zugása több harangnak elenyészett,
S hallni esupán egy édes hangot vélve:
Előttem összefoly a lét s enyészett.

Kisvárdy Géza.

Cenzura és hadi törvényszékek.

(Irodalmi emlékirataimból.)

Nagyon kényelmes dolog most leírni, a mi az embernek szívén, eszében avagy nyelvén van; egy kis stílus, egy kis szellem, egy kis ismeret s azzal készen van a híres ember.

Az előtt szükséges volt még mindezeknél nagyobb képességgel is bírni, azzal tudniilki, hogy a publikum a sorok közt azt is olvassa, a mi nincs bennük, míg a cenzúra azt se találja meg, a mi igazán bennük van; s ez valóban nagy feladat azon időkben, midőn a *téglavetők* cikkező író is conspiratornak tekintették, mert a Tuileriák magyar neve is nem egyéb mint téglavetők, már pedig sok magyar politikus, még a „Pesti Napló“ *Fk*-ja (Falkja) is gyakran tekintetgett a Tuileriák felé, mint honnan Magyarország felszabadítását várták. Midőn Nagy Ignácot fogságra ítélték s az általa alapított „Hölgyfutár“ több hónapra felfüggesztettek, mert „Bécs“ a kül-

földi rovatban említette; midőn „magy. kir. egyetem“ írása rebéllissé tette az embert minthogy azt csak „es. k. egyetem“ címen volt szabad emlegetni; midőn közérköleségi szempontból ezen újdonságot: „Banyalukában egy bankóhamisítót fogtak el.“ a cenzura vörös ónja így igazította ki: „Piripóson egy bankóhamisítót fogtak el.“

Ily sajtóviszonyok közt lettem 1860. októberében a „Garaboncs Diák“ című humorisztikus lap szerkesztőjévé, a mihez különben a kormányhatóság engedélye volt szükséges. A „Garaboncs“ engedélyokmányát, valamint később a „Bolond Miska“ felelős szerkesztőjévé kinevezetésemet már nem bírom, s csak azt jegyzem meg, hogy azok a budapesti es. k. rendőrigazgatóság által nekem mint magyar íróknak német nyelven szolgáltatottak ki. Kezem ügyében azonban van egy harmadik engedély-okmány, melyet emlékezet okáért másolatban ide mellékelek.

Felül a bélyegben: Kétféjű sas; alatta: „Kais. Kön. Polizei-Direction Pest-Ofen“ 2531 szám ch.“

„Szokoly Viktor urnak — helyben. — A nagyméltóságú magy. kir. Helytartótanács elnöksége f. é. augusztus 4-ikén 5409. e. sz. alatt kelt intézményével, önnek, egy Pesten megjelenendő, nem politikai „Hazánk s Külföld“ című képes hetilap kiadhatására és szerkesztésére kért engedélyt az előterjesztett, jóváhagyott és másolatban ide mellékelt programu szerint megadni méltóztatott. Mire ön az ide benyújtott folyamodványára azon figyelemzetéssel értesítették, hogy ön a lapot, az engedélynek különbeni elenyészése mellett, hat hónap alatt megindítani, a megindítást 8 nappal előbb az azt kezelendő nyomdának megnevezésével ide bejelenteni, és a köteles példányokat, nevezetesen a nagyméltóságú magy. kir. udvari kancellária és helytartótanács elnökségeihez, továbbá a es. kir. udvari kinstárnak Bécsben és a m. kir. (ekkor már nem eszárú!) egyetemi könyvtárnak helyben, mindenkor pontosan beküldeni köteles. — Pesten, augusztus hó 6-kán 1864. es. kir. Kormánytanácsos *Worafka* m. k.“

Ez okmányból egyszersmind láthatja a szíves olvasó, hogy a „Még várhatunk“ jellegű Schmerling centralizáló kormánya és a katona gr. Pálffy Mór kormányzósága idején a Policei-Direkciójának magyarul egyetlen munkot sem értő directora, *Worafka* kormánytanácsos ur elég ékes magyarsággal levelezett, sokkal ékesebben, mint számos mostani akotmányos magy. királyi hatóságunk.

Különben a pesti Polizei-Directio sajtóosztálya (miként a cenzura-hivatalt nevezték.) *Worafka* uron kívül magyar emberekből állott, s azelőtt, a hírhedt Prottmann után, a budai születésű Weber helytartótanácsos vezetés alatt volt. A cenzurának főbebezési forumai *Worafka* idejében a budai helytartótanács sajtóosztálya és elnöksége, továbbá a bécsi udvari kancellária elnöksége valának, mindenható azonban csak az egyenesen Schmerlingtől függő *Worafka*, (miként ezt később majd példával fogom kitüntetni), ki a magyar irodalom szellemi szülöttjeinek élete-halála fölött ítelt.

Már 1860. előtt is voltak kisebb-nagyobb ügyei a rendőrségnél, különösen azon időben, míg a „Napkelet“-nek szerkesztését Vahot Imre utazásai, furdósései alatt egészen önállóan vezetem; a cenzura azonban mindennapos keserű poharammá csak 1860-tól, a „Garaboncs Diák“ megindulásától fogva vált.

Az osztrák törvények szerint, papíron szabad sajtónak örvendettünk, azaz szabad volt kinyomatnunk mindent, hanem a kinyomatott lapok és könyvek talán soha sem jelenthettek meg esonkítatlanul. Az ilyen szabadsajtó helyett az előzetes cenzúra isten áldása lett volna, mert elképzelhetlenek azon borszatások és kártelemek, miknek a szegény író, szerkesztő s kiadó martalékai valának. Az eljárás következő volt:

A szerkesztő átadta a nyomdának kéziratait, hol azokat szépen kiszedték, hasábokba tördelték, kijavították, lap formába illesztették. Ilyenkor

azután már csak ki kellett volna nyomni s aztán a kinyomott példányokból küldeni egyet a rendőrséghez megcenzurálás végett. Miután a szabad-célvűbb lapoknak sohasem volt egyetlenegy száma sem, melyből egy és más cikket ki ne törültek volna, ily eljárás mellett természetesen a lapok egy hétnél tovább nem állhattak volna fenn. A nyomdák tehát az osztrák sajtótörvényről eltérő gyakorlatot honosítottak meg, melyet a hatóságok elnéztek, s mely mégis némi enyhítést nyújtott. Így tehát a helyett, hogy a lap kiszedése után azt kinyomatták volna rögtön, egy kefelevonatot készítettek belőle, mit aztán a szerkesztő sajátkezűleg aláírt s ezt küldték föl a cenzurára, hol az illető biztosok vörös krétával a kefelevonaton keresztülhúzták a kihagyandó sorokat vagy bekerítettek egész cikkeket; ekkor is udvariasan a szerkesztő tetszésére bízza, hogy azok helyébe új, rendőrileg ártatlan sorokat, cikkeket szedessen. Ha azonban a megvöröskrétázott kefelevonatot kihagyások nélkül nyomatta ki, eljárt még sem érte el, mert az illető szám minden példányát elkobozták, sőt a kiadó nyomdászal együtt haditörvényszék elé állították.

Időszakonként pontosan megjelenni akaró lapoknál ez kimondhatlan vexatura volt, mert a rendőrségre való idéztetéssel s újra szedetéssel mindig annyi idő fecsérlődött el, hogy az illető számat csaknem lehetlen volt kitűzött idejében kinyomatni s szétküldeni. Heti lapoknál ezen ügy segítettünk, hogy a vasárnapi dátumot viselő számok már pénteken délelőtt elkészítettük s elküldtük a cenzurára; így tehát én is minden pénteken a rendőrigazgatósághoz idéztettem, minél fogva világos, hogy a Bach-Schmerling korszak alatt a magyar szerkesztőknek éven át ötenkészer volt kinszenvedés napja.

Mivel a pesti sajtóhivatal másfél évtizednél tovább nevezetes szerepet játszott a magyar irodalom és művelődés történetében, azon szerepet játszván, mit a regebeli szellemek, melyek a büvesszövel nappal épített tündérkastélyt minden éjjel lerontották, azért tehát nem lesz érdektelen, ha embereiről annyit, mennyi emlékezetemben maradt, ide jegyzek.

A durva Prottmann után 1859-ig *Weber* helytartótanácsos volt a sajtóhivatal feje. *Weber* budai születésű magyar ember, régi dikasztériális hivatalnok, megcsontosult bürokrata, háziur s meglehetősen latin műveltséggel bíró férfiú vala. Lehetett akkor vagy hatvan éves, arca síma, nyájasan mosolygó, egész modora előzőkeny, udvarias, hanem főlebbvalótól nyert utasításaitól hajszályit sem távozott, ezért tehát szigorú. A papokat — kik ellen írni akkor senkinek esze ágába sem jutott, — különösen pártfogolta, a magyar nyelvű éleket, kétértelműségeket szigorúan gyűlölte, a caustikus diák adomákat azonban igen szerette. Némelyek azt mondták, hogy özevgy létre títkos jezsuita s nekem ninesenek adataim az ellenkezőt bebizonyíthatnom. Több könyvemből kinyomatásuk után egész lapokat vágatott ki, s így hálásan emlékszem rá, hogy azokat szőröstől bőröstől el nem koboztatta s pappendeckel-peppé nem gyuratta. Később az alkotmányos mozgalmak kezdetével a helytartótanácsosok tették őt vissza, hol darab ideig a sajtóosztályt vezette, aztán — gondolom — a fegyintézetit.

Worafka udvari tanácsos és rendőrigazgató urral hét egész évig voltam minden héten ismeretségben. Ez alacsony, szikár, mintegy ötvenes, nem épen szellemes arcú, egészen bürokrata kifejezésű emberke vala. Neve mutatja, hogy Husz János hazájából származott. Ugy emlékszem, hogy ő maga említette előttem, miként fiatal korában nevelő volt egy későbbi miniszter házában; címét és zsíros hivatalát tehát alkalmasint ezen protekcionak köszönheti, mert másként nem tudom megmagyarázni, minthogy hazai viszonyainkat, sem multunkat, sem jelenünket, sem óhajtsáinkat nem ismerte, s azon magyar nyelvű lapokból, melyek

élete s halálának föltétlen ura volt, egyetlen munkot sem értett. Némelykor tekintélyes, megfélemlítést gyakorló külsőt akart magára erőszakolni, a mi sohasem sikerült neki; alapjában elég udvarias és nyájas volt, mely tulajdonságot alkalmasint azon főúri házból szerzte, a hol nevelésködt.

Pálz sajtóhivatali biztos, magyar ember volt s ha jól tudom, bárfaí származású. Egyik fivére osztrák dandárnok, s úgy látszott, ő maga is kaszárnnyából lépett cenzurái bureaubába, mert alkata, külseje katonás s magaviselete is tágas értelemben, azaz a nyereség és udvariasság különös vegyülete. Szerette mutatni, hogy a politikai élelapok szerkesztőit nagyrabecsüli s hogy — ha szabad magamat úgy kifejeznem, — a humorisztikus irodalom műismerője; mások azonban ezt el nem híhetők. Ő volt azon híd, melyen át Werfka gondolatai jártak-keltek s a többi biztos és hivatalnok azon oszlop, mely ezen híd tartotta. Ha ebédjétől kellett fölkelnie, nagyon ingerült volt, midőn azonban már az emésztés kellemes érzése hatotta át valóját, akkor csupa nyájasság.

A biztosok s alárendeltbb hivatalnokok közül Kürtyre, Bányászra és Matlekovitsra emlékszem; az első jogász-koromban iskolatársam volt, pedellusunk fia, ő magas, nyulánk fiatal ember s nagy dandy. Azután elvesztettem szemem elől, hajlama azonban különösnek lehetett, mert pár év múlva egy alkalommal a belvárosi policián láttam őt, mint hivatalnokot, nem sokára pedig a sajtóhivatalban találkozottam vele, hol — talán mert iskolatársam volt, — némi protektorátust szűz szemem elől, később azután eltűnt itt is szemem elől, nem sokára azonban egy N.-Váradon levő, fiatal, Kürty nevű jogtanárról hallottam, ki országgyűlési képviselővégre is aspirált volna; ez ugyan egy személy-e a censor Kürtyvel? nem tudom. Bányász és Matlekovits, mindkettő öreges ur volt, aruk jó kifejezésű s azt hiszem — szomorúságukból ítélve — mindkettő súlyosan érezhette odiosus működési szerepét, melyre tudja isten mily anyagi és családi viszonyok sorozhatták őket.

A sajtóhivatal sokszor komikus jeleneteknek is színhelye volt. Egyik költőnk szépírói női lapot szerkesztett, mely tele volt ugyan dühös szerelmes versekkel, hanem ezek az állam biztonságát mégis nehezen veszélyeztették. De a censorok egyik számában mégis fonákadtak valami újdonság fölött s föl is kellett akadniok, mert hát mire való lett volna a sajtóhivatal sok hivatalnoka, ha hogy nem fedeznek föl főbenjáró bűnöket.

Költő-szerkesztőnket fölcitálják, egyesesen a pollice-directorhoz.

— Sie sind ja schon auch ein Revolutionner! — kiált föl a rendőrigazgató elszörnyűködve, mire a Göthe és Bach nyelvet nem jól beszélő költő-szerkesztő így védte magát:

— Waz, ik revolutioner? Nix wahr! ik will nur Ruhe und *Ordnung!* (Ordnung helyett.)

A rendőrigazgató szabadon boesátotta lapját. Oly ember, ki azt mondja magáról, hogy ő csak „Ordnung” akar, nem lehet veszedelmes a Gesamt-reichra nézve.

1861. febr. 7-kén kinyomattam azon „Miatyánkot” a Garabonciás Diákban, melyet Dalmady szerzett s mely az akkori izgatott hangulatnál fogva oly nagy hatást keltett, hogy költőjét még fáklás menettel is megtisztelték. Azon számot, melyben ezen költeményt igttattam, a rendőség egészen elkobozta. A mi magát a verset illeti, annak csak két sora ellen volt kifogása.

Ma ezt a költeményt olvasva, esodálkozva kérdezzük: mi kelhetett benne oly nagy hatást? mire válasznak egyszerűen az, hogy akkor ugy a közönség, mint a cenzura, a sorok közt olvasott. Ime a költemény; a döltbetűs két sor az, melyet a cenzura kitörült s melyek kihagyásával jelent meg aztán 1861. febr. 14-kén a vers.

Miatyánk.

Magyarok istene, atyánk!
Végre áldásod add reánk.

Sujtsón igazságfogyvered
Nagy Magyarorszáron.
Legyen meg mit te akarsz.
Mindenható hatalom,
Ha már a télen nem is,
Legalább a tavaszon.
Mindennap bonyerünköt.
Melyét angyit izzadánk.
Szereld meg az éhezőknek.
Grök isten, mi atyánk!
És voesáid meg bűnünköt,
Miként mi is tettük.
Midőn azt a nátnak rekedt.
Pannarióg regimentet
Haza ovesztettük;
Ne vigy minket kísértethe!
Gonoszoktól szabadíts meg!
Kik tizenkét hosszú évig
A magyar nyújták végig
S vortek ránk bílneset.
Rajnad függ az egész ország.
A hatalom kezében.
Tied lesz a diésőség is.
Ámen, add, hogy ugy legyen!

„Legyen meg, mit te akarsz, Mindenható hatalom, Ha már a télen nem is, Legalább a tavaszon;” az aláhúzott szavak alatt tulajdonképen mit értett volt a költő? maig sem tudom bizonyosan, hogy azonban a cenzura alattuk az ország felszabadulását, az 1848-ki alkotmány teljes visszaállíttatását gyanította, bizonyosan tudom.

... Némelykor azonban nemcsak a cenzuratól, hanem a rendőség által pártolt magán emberek-től is kellett a szerkesztőnek szenvednie. Egy ízben valami élelet szedtettem ki a „Garabonciás Diák”-ban a nagyon peesovits-hírben álló, ő konzervatív „Pesti Hírnök” ellen, melynek tulajdonosa, dr. Szabó Alajos, az orsz. állatgyógyintézet mostani igazgatója, szerkesztője pedig az orsz. levéltárnokságban színe eurát kapott Török János vala. A lapot az enyémmel egy ugyanazon nyomdában, a Werfer Károlyéban szedték, s hogy a „Garabonciás” némileg hatalmat képezett, kiténik azon körülményből is, miként a „Hírnök” szerkesztője nem áttalotta ágensei utján előre, kinyomatása előtt értesítést szerezni, hogy mi lesz benne. Így tudta meg az ellene írt élelet is, mire a lapnak a cenzuráról kikerülte után egy sajtóosztályi hivatalnok megjelent a nyomdában s ama elerikális ő-konzervatív lap megkeresésére az illető cikkeskét erőhatalommal szétszórta.

Werfer Károly kiadó-nyomdász megszökése után, 1861. aprilisben a Tóth Kálmán által alapított s akkor hétezer előfizetővel bírt „Bolond Miska” éimunkatársra lettem. Ezen lapot főemlítő, mely a koronázásig folyt alkotmányos mozgalmak idején oly bátor esatár-harcos, itthon annyira népszerű, a bécsi körökben pedig oly felt volt, nem lesz helyén kívül munkatársairól is néhány sorban megemlékezem.

Első volt ezek közt maga Tóth Kálmán pompás szatirikó-politikai verseivel és *Kipfelhauser* szerencés ötletekkel telt leveleivel. Pálffy Albert *Kotró Lőrinc* név alatt kissé hosszadalmas, de józú cikkeket írt, melyekben a centralizatorokat, bürokratákat és germanizatorokat tette neveltségessé. *Ludas Matyi* álnév alatt a száműzetésben élő Csernátony Olaszországból küldözé dolgozatait.

Közbevetőleg legyen itt mondva, hogy midőn 1865-ben megindítottam a „Hazánk s Külföld”-et, Csernátony Turinból, Rónay Jácut Londonból és Irányi Dániel Páris és Jerseyből szintén megtisztelték volt dolgozataikkal, s én tisztán tudományos tartalmu cikkeik alá némi büszkeséggel nyomattam ki neveiket. Ez iszonyu merészség volt a cenzura szemében; cikkeiket ugyan nem bántotta, hanem a száműzöttek neveit kitérülte alóluk. A cenzura azonban nem számított a szerkesztői esel-fogásra, arra t. i., hogy minden szám boritékán rövid tartalom jegyzőket közlék s ott minden cikk címe után a szerző nevét is. Így száműzött munkatársainnak nevei mégis, legalább a boritékon megjelentek. Később aztán hivatkoztam ezen körülményre s arra, hogy ily eljárás a cenzurat igen neveltségessé teszi a közönség előtt, mire az nem tett többé kifogást a nevek kinyomatása ellen. (Folytatása következik.)

Stokoly Viktor.

Bűnhődés.

— Rajz az erdélyi esempészek életéből. —

Ott, hol az óriási Buces mereszt felhőkig kopár tetejét, fekszik a Jalomitza zárdá, has-únevű vadregényes völgyben. Ha maga e völgy regényes és nagyszerű, ugy e zárdá fekvése is pártalan és gyönyörű. Egy körülbelül hatszáz láb magas sziklafalal szemközt fekszik, s rézsutosan egy sötéte ásító barlang bejáratától tornyoskájával ennek felső részét érintve. Nem díszépület, hanem csak hosszukás, alacsony, fából összetakolt építmény, néhány cellával az itt lakó nyolc oláh barát számára, s egy szobával, mely a néha-néha e félreeső zárdába tévedő utasok számára van fúttartva. A szegényes, kicsiny kápolna egy barlangban áll, melynek többi része fenyőfából készült asztal- és lócakkal butorozva, az éttermet képviseli.

Ez épület előtt álltam utrakészen egy nyári reggelen a szakállas, sovány barátok körében, kiknek látása élénken emlékeztetett kerek, turbanszerű fővegeikkel a libanoni remetékre. A főnök, egy becsületes öreg, barátságos, szelid ábrázattal mellettem állott.

— Tehát már vissza akar menni a rossz, rossz világba? — kérde tőlem, míg kezével végig simítja hosszú, ezüst szakállát.

— Ugy van jámbor atya, mint mondá, — válaszolék.

— Jól van, jól! — szólt barátságosan, — de ugy hiszem, nem lesz ellenére, ha Bazil testvér egy darabig elkiséri. Im ott jó ugyis már! — szakítá félbe önmagát, miatt a völgy nyílása felé mutatott, hol egy sötét alak lön látható.

Egy pillanattal később a barát előttünk állott. Fiatal, erős alak volt ez, nemes metszetű ábrázattal, nagy fekete szemekkel, kinek tagjai inkább illettek volna a hegylakók szűk ruházatába, mint a barátok ráncos öltönyébe. Arca halavány, s a rajta levő mély redők mutatták, hogy nehéz bánat nyomja szívét. Alázattal üdvözölé az aggot, ki a köszöntést barátságosan viszonzá, mire nekem s a testvéremnek jobbát nyújtotta e szavakkal:

— Adja az Ur, hogy szerencésen járjatok.

— Egy pásttorral levitettem holmiját, — folytatta mellém lépve, — most tehát elindulhat. — Épen előlépett a nap tányérja a sziklaesoport mögül, midőn a barátok hangos áldáskívánatai között Bazil kíséretében a lejtőn lefelé haladtam. Gyorsan lépdeltünk előre, s csaknem két óra alatt elértek Oláhszág határára, s nem sokára Erdély földén voltunk. Keskeny, dús, zöld völgy állott előttünk, melybe egy másik nyílt. E völgy nyílásánál egy nyulánk vörösfenyő állott, mely ugyan-ily fajú bokrokkal volt körülveve. E bokrok közül egy tiszta patakoska kigyózott ki, mely esőrogye rohant a gyökereken és kavicsokon keresztül, míg némi távolban egy meredek lejtőnél a melybe zuhant.

Az út mellett, melyen lefelé jöttünk, egy zöld domb, egy keresztel ellátva, emelkedett ki, alkalmasint sírdomb. A tölgyfa-kereszthez léptem, hogy a fölíratot elolvassam, mely következőleg hangzott:

„Kettétörök a büszke fenyő

A bércet tetején,

— Mely nagygyá a szabad levegő

Mellett lett, — de fejt,

Mely már sok, s nagy viharokat kiállta,

Meg nem hajtja a zsarnok parancsára.”

— Vajjon ki fekszik itt? — szóltam hátrafordulva kísérőmhöz. Ez ugyan e pillanatban emelkedett föl térdepléséből; s sírban fekvőért imádkozott.

— Itt — szólt a barát, mélyen föl sóhajtva, — itt családom legderékabb férfai nyugosznak.

— A férfiak?

— Igen, csak a férfiak! Itt e helyen halt meg hat férfiú, elődeim, ezek között egyetlen fivérem, s legjobb barátom, mindnyáján hideg ón által — Bazil lecsüggeszté fejét s lehajolt a sírdombra.

— Mindent, mindent elszenvedtem volna! De barátom halála megtörte életerőmet, s a zárdába vonultam vissza.

Ismét elhallgatott, de nemsokára újra folytatá: — Nagyon szomorú történet ez uram, s az egésznek a császár az oka, ki szabad népünk jogait tekintetbe sem véve, a kiálthatlan határőröket küldé nyakunkra; csak ő, egyedül ő oka, hogy itt két áldozat fekszik, s hogy én, a Martian család utolsó tagja, utód nélkül kénytelenittem életemet bevégezni.

Arca elvörösödött, s sötét szemei villámokat szórva üregeikből, kiszökni látszottak, mégis nemsokára nyugodtabb lett.

— Ha egy kissé vár, uram, elfogom beszélni, mily esemény van e helyhez kötvé, melyen legkedvesebbem raboltatott el. Ezáltal megkönnyebbül lellem, mivel azt gondolom, hogy ezzel fájdalom egy részét az ön lelkébe önthetem átál.

La Simon gyarmathan születtem, s egy régi családból származom. Mi, — mint mindenki hiszi,

fenyogtet, sem a börtöntől, s e sirhalom mutatja, hogy családom nem volt az utolsó azok között, melyek későbbek meghalni, mintsem a rabigát békével tűrni.

Egy pillanatig megindulva elhallgatott, azonban nemsokára folytatá: — Látja ön, a császár törvénye legkedvesebbjeimet a sirba dönté. ... De íme, nagyon messze mentem, s vissza akarok térni a kezdethez. Családunk tehát nem volt gazdag, de atyánk becsületesen és gondosan táplált bennünket keze munkájával. Csak ketten voltunk testvérek, s így nem sok gondot okoztunk szüleinknek, miután magunk is segíthettünk nekik.

Gyermekkoromtól fogva szomszédunk fiával növekedtem föl, s idővel elválhatlan pajtások lettünk. Midőn tizenhétévesek lettünk, keresztívérre váltunk, miután kölcsönösen egymás vérért beoltottuk; e szent szokás által még szorosabban levénk egymáshoz fűzve. Egyszermind meg esküdtünk, hogy az, ki a másikat túléli, — miután vad életünkben mindig fenyegetett a halál, —

piros és fehér szín egymásba folyva, mint a vad-almafa virága, sötét, ragyogó szemekkel, hosszú selyem-puha hajtekeresekkel, a milyen senkinek sem volt az egész környéken. Legfőbb ékessége azonban: jó, jámbor szíve.

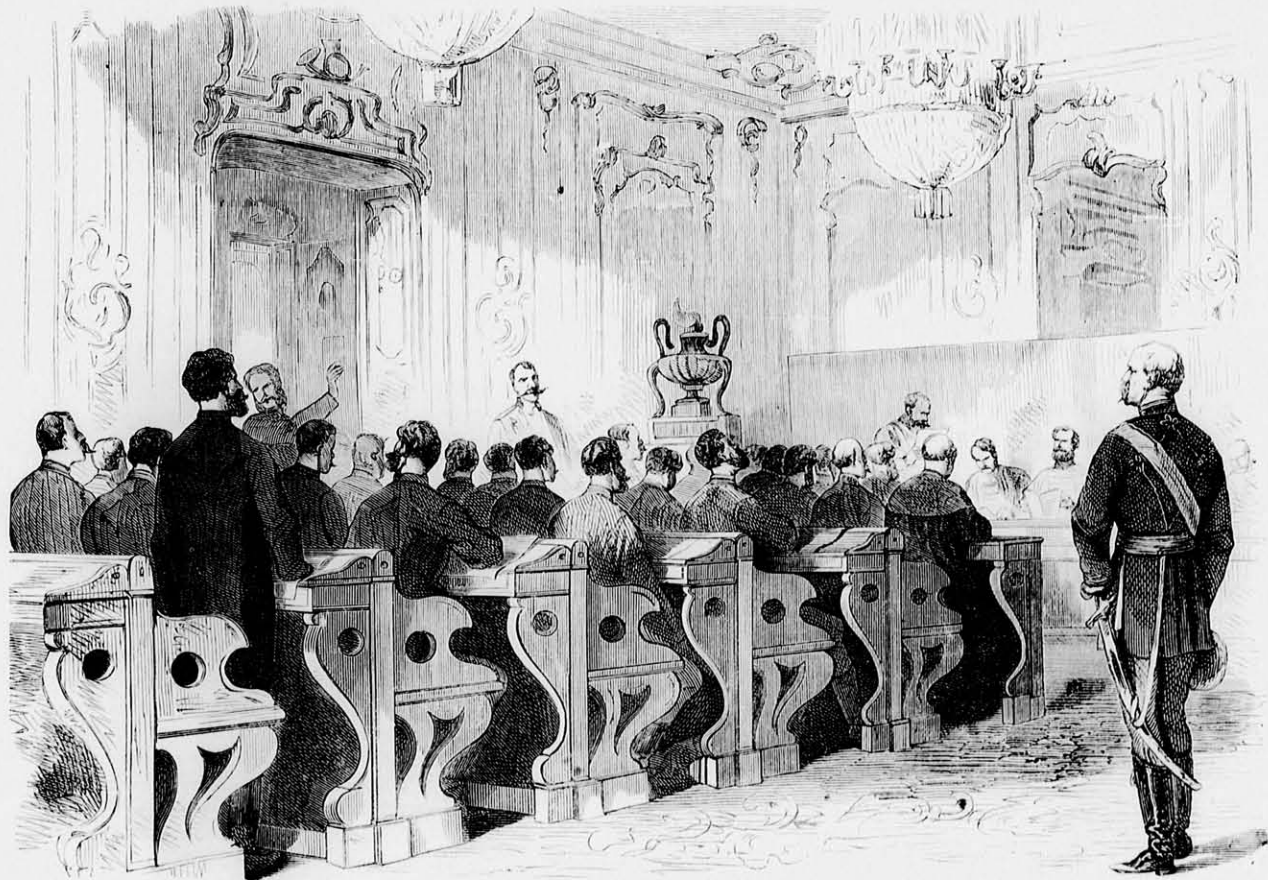
Lajos köszönt, s a leány barátságosan viszonzá. Egy bokrétát nyújtott oda, de csakhamar visszakapta azt, következő szavakkal:

— Köszönöm, Lajos; tőled nem szabad virágot elfogadnom, mert már van, ki nekem ilyet hoz, ... nézzz ide!

E szavakkal a keblén, egy vörös szalagon csüngő démutka-bokrétára mutatott. Lajos nem szólt, csak homlokára ütött kezeivel.

— Ne haragudjál, Lajos, — kérlelé őt a leány, — hisz tudod, hogy Martian Andrást el nem hagyhatom!

— Igen, igen, — viszonzá Lajos, csaknem durván, — tudom! ... De én teljes szívemből szeretlek, s örömet mentem volna érted a halálba. Hídegen és durván utasítasz vissza, miután már elég

A magyar delegációk ülése Beesen.

egy ősi családból származtunk, melynek e föld régen tulajdona volt. Idővel azonban családuknak elszegényedett, úgy hogy alig mondhattak egy szegényes faházat is utóbb sajátjuknak. S ez igaz is, mi elszegényedtünk, de azért családunk még mindig egyike maradt azoknak, kik az ősi jogokat és szabadságot az utolsó csöpp vérig védelmezni készek voltak. Nyole falu itt a közelben, — melyek közzé szülőföldem is való, sem Oláhország-hoz, sem Erdélyhez nem tartozott, hanem szabad földön terült el, melyen a kalibák szabad népe lakott. Ekkor több évvel ezelőtt e vidékünket, világos jogának dacára, elvette az osztrák kormány. Hallgatva kellett eltűnnünk ez erőszakot. Sokaknak mindegy volt, akár szabadok vagyunk akár pedig a szigorú császár alattvalói; oly emberek voltak ezek, kik mással nem gondoltak, csupán nyájaikkal. Csak hat család volt, mely győltélte az igát, s ezek megesküdtek, egy pontban a kormánynak nem engedelmessékedni, s a határ törvényeit megszegni. Csempészek lettek. A haláltól nem félték, mely őket a határőrök fegyvereiből

az elhagyja a világot, veszélyeit, és zárdába megy, hogy mint ilyen, a meghalt keresztívér lelki üdvéért imádkozzék. Ez eskü azonban csak addig kötelez bennünket, míg ifjak és nőtlenek vagyunk. Lajos, — ez volt neve keresztívérnek, — a legszebb legény volt környékünkben, a legjobb táncos, s a legügyesebb csempész; igen büszke lehettem keresztívéremre. Valódi hegylakó volt; nem magas termetű, de minden izma erőre mutatott, és semmi felületes nem vala rajta. E mellett nyílt, becsületos arca volt, kék szemekkel és selyem-finom hajjal, hogy még városi uraknak sines szebb. E miatt szerették is a lányok, s mindenik szívesen ment volna mint feleség, házába — csak egy nem, s ez Dainitia volt, fivérem választottja, kiért Lajos is rajongott, de hasztalanul. Egy este Dainitia háza felé ment, s kint találta ezt a kapuban, egyedül. Oly szándékkal ment oda, hogy a leányt határozott feleletre bírja. Dainitia, a „bérec virága,“ szép leány volt, s ha keze nem is oly puha, finom, mint a városi nőké, mert a munka megkeményítette, mégis puha, finom vala arca;

sokáig vezetél orromnál fogva. Előbb találkoztál Andrással, mint én velem? Hát nem én nőttem fel veled, nem én vittelek-e először táncolni? nem én védelmeztelek-e a legények durva tolokodásai ellen?

— Ugy van, Lajos! én nem fogom barátságodat soha elfelejteni, hanem örökké barátnőd leszek.

— Én nem barátságodat, hanem szerelmedet kívánom, — szólt Lajos gyorsan, — szerelmed, igen, szerelmed.

— De a szerelmed nem lehet kiderőszakolni, azt jól tudod, Lajos. Én szívesen láttalak, de, hogy nem szeretlek, már akkor tudtam, midőn Martian Andrást, ki engem a borzasztó hőcsésből megmentett, legelőször házunkba lépett. Ekkor valami édes érzelem ragadta meg keblemet, mely azt összeszeszoritá; de mégis átengedtem magam ennek egészen, s megszerettem őt. Ez idő óta ép oly szívesen láttalak, mint azelőtt, de hogy szeresselek, azt soha sem fogod kívánhatni.

— Menj, menj! — kiáltott fel Lajos haragosan, — viszonszerelmem nem birhatlak, de jegyezd

meg magadnak, — folytatá fényezetőzve, — nem vagyok oly férfi, ki játszani hagy magával. Nem parancsolhatom, hogy Andrást hagyj el, s hogy engem szeress, de megreszkedtetlek benneteket, én, ki hazug szavakkal tévutra hagyám magam vezetett, s mindent készpénz gyanánt fogadtam el, s minden ohajodat alattvalódként teljesítém; jutalmam mindezért? az emberek gúnyja és nevetése! Nézz szemembe, leány! azt mondom, nézz szemembe. Oh! van még elég golyó a szőszegők megbüntetésére, vagy pedig az akadályok örök eltávolítására.

Dombrowszki a commune volt diktátora.

— Hát barátod testvérét akarod meggyilkolni? — zokogá reszketve Dainitia, — keresztívéréd testvérét?

Lajos borzadva rázkódott össze, s következő szavakkal: — oh! istenem, mire nem vitt haragom! — megtörve hanyatlott a kapunak.

— Csendesülj, Lajos, — bátorítá őt a leány, — haragod kitérését megbocsátom, el fogom felejteni.

— Istenem, mily bűn! — zokogá keserűen, — bocsáss meg, Dainitia, csak haragom oka, hogy ily fenyegetést türtem el ajkimon.

A delegációk Bécsben.

A magyar-osztrák birodalom közös viszonyainak elintézésére hivatott delegációk az idén Bécsben tartják üléseiket, melyek május 22-ikén nyitak meg.

A magyar delegáció részére a megszünt magyar kancellária egyik terme van berendezve, s itt tartják üléseiket, Majláth György elnöke alatt.

A terem elég egyszerű, s egyetlen ékessége a Mária-Terézia idejéből maradt gobellin szőnyeg. A delegátusok rövid padokban ülnek. A hallgatóságnak meglehetősen szűk hely jut.

A delegációk működése, határozatai egészen a politikai lapok körébe tartoznak, valamint azon megtámadások fölötti észrevétel is, mely a delegációkat hazánk önállóságára és alkotmányos jogainak gyakorlására oly igen károsnak tünteti föl. Mi csak egyszerű illusztráció által akartunk megemlékezni róla, miután földadatunk minden nevezeteseb eseményt legalább is jelezni.

A megalakulás után, május 23-án a király fogadta mind a magyar, mind az osztrák delegációt, s a második ülésben a közös miniszterek előterjesztették a költségvetéseket az 1872-iki évre, melyek főösszege 122 millió 134,969 frt. A közös jövedelmek levonása után ez összeg 105 millió 196,438 frtra száll le, s ebből a magyar korona országaira esik 31 millió 558,931 frt.

Egyébiránt a magyar delegátusok e hó 25-én már Pesten voltak, miután a képviselőház tanácskozmányai is igénybe veszik jelenlétüket. Az előmunkálatokat, a budget tanulmányozását az alatt Pesten végzik, s ha jun. 15-ike körül fölözlik az országgyűlés, csak akkor térnek vissza Bécsbe, s akkor kezdődnek meg a nyilvános ülések.

A párisi rém-napok.

A mi napjainknak jutott a dicsőség, hogy Herostatus híret elhomályosítsa, Rómának a vandálok

légbe röpítették. Mit véthetett az, mi emléket akartak itt megsemmisíteni a bőszerűk?

A Vendome-oszlop a császárságra emlékeztetett. Ledöntötték. A Tuillériák palotája a császárság lakhelye volt a trónnal. Teljesen elhamvasztották. A városháza, mely egy maga is Páris volt, egyesítvén falai közt századok óta a történetet, s türelmesen viselve el termeiben a különböző politikai áramlatok csapkodásait, most már kormos falaival hirdeti, hogy a commune nyomorult hatalmát nem élhette túl.

Egy gyujtogató, zsvány tömeg járta be a fran-

Cluseret, párisi tábornok.

cia fővárost, rongyos és bősűlt, mely fegyverek elől futva, mindent magára akart teríteni, hogy tehetetlenségét borzalmassá tehesse. Mégfőlemülve irtózatosan elvetemült lett.

Mig máj. 19-ikén a versaillesi csapatok betörttek a francia fővárosba, s óráról órára beljebb nyomultak, minden utcánál megostromolva a torlaszokat, addig a fölkelők egy nyomorult tömege petróleummal öntözte le a középületek fedélzeteit, s e gyúlékony folyadékkal árasztott el mindent. A commune vezetői pedig, kik ennyire fanatizál-

A Margitsziget látkepe Pestről.

— Így tehát váljunk el mint barátok. — S a leányka kezét nyújtá jó éjt kívánva, és csakhamar eltűnt a kapuban, mely esikorogva esett zárjába. E pillanatban Dainitia atyja is betette a kis ablakot, hol mindent látott s hallott, s gondolkozva rázta fejét.

Lajos ábrándozóként tért vissza lakásába.

(Folytatása következik)

által történt elpusztításához méltó párt teremtsen, s Moszkva egészét páratlanul nagyobb mérvben mutassa föl. A párisi commune bejegyezte nevét hazája történetébe épen úgy, mint az emberiség történetébe kitérülhetlenül, s átadta végső működését világ végeig tartó megvetésnek.

Kanócot vetett a francia fővárosba, elhamvasztotta középületeit, s megsemmisítette századok műkincseit a Louvre-ban, luxembourg palotában. Ez utóbbit, mely csupán műkincsek tárháza volt,

ták a tömeget, léghajókba ülve menekültek meg. Vagy 12—13 léghajó szállította el őket.

Az utolsó fegyver, melyet a párisi lázadók meg ragadtak, a gyujtogató kanóc volt. Sok épületet alá aknáztak, s mint a műkincses luxembourg palotát, lőpor által vetették légbe. A Szajna jobb partján levő rész majd minden középülete a lángok martaléka lett. „A szerencsétlen várost sűrű füstfelhő takarja, melyből szakadatlanul hull a hamueső; az utcákat a holttestek özöne fedi.” Így

szól egy távirat május 23-dikáról. Ez értesítést adott szomorún erősít meg a későbbi hírek.

A Tuillériákkal kapcsolatban levő Louvre egy része szintén leégett, s kőmérdek műkiesésének csak egy részét menthette meg a lakosság. A Luxembourg-palota a pénzügyminiszterium okmányhalmával repült a légbe, a Bourbon-palota, a Palais-Royal, a tengerészeti miniszterium, az igazságügyi palota, a rendőrfőnökség palotája: mind mind elhamvadtak, s ezeken kívül még sok középület, s képzelhető, hogy mennyi magán-ház.

Thiers a nemzetgyűlésben május 24-én zokogva tett jelentést a párisi állapotokról. Szegény Thiersnek ugyancsak sok szomorú eseményt kellett már tudatnia rövid kormányelnöksége alatt. A képviselők sirtak. A berlini parlamentben, midőn a párisi pusztításokról éppen ülés ideje alatt értesültek a képviselők, oly izgatottság támadt, hogy a tanácskozást alig lehetett tovább folytatni.

Rochefort, ki elfogatva, a lakosság szidalmai közt vitetett Versaillesba, e pusztítás hallatára öngyilkossági kísérletet tön börtönében. Nem hitte, hogy az általa pártolt communenak ily következményei is lehetnek.

Kegyetlen makaességgel védelmezték a fölkelők magukat. A pusztítás által felbőszült kormány-csapatok pedig nem adtak kegyelmet senkinek, a ki ellent állt.

Egy máj. 24-iki sürgöny szerint több templom leégett, többi közt a Notre-Dame-egyház; itt és a Trinité-templom mellett borzasztó harcok folytak. Ugyancsak e hír szerint 24-én az új operaház és osztrák követési palota számos középülettel lángokban állt.

Máj. 25-én a fölkelők Bellevillebe és a chaumonti magaslatokra húzódtak, honnan petroleum-bombákkal löttek a városra, mik égést s rémítő pusztításokat okoztak.

Páris forradalmi napjai alatt a legjelentékenyebb szerepet Cluseret és Dombrowszki vitték. Előbbi hadügyminiszter volt, míg nem a commune jónak találta gyanuba venni, s a gyanút oda növelni, hogy áruló volt, alkuban állt a versaillesi kormányval. Ezért fogságba vetette, és megfosztá tábornoki rangjától, melyvel felruházta. Dombrowszki pedig, ki bátorságot tanusított a versaillesiak elleni harcokban, a commune fővezére volt, s Páris elfoglalásakor nehéz sebekkel jutott fogságba, egy legújabb távirat szerint pedig Versaillesban máj. 26-án agyonlövetett.

Életpályájuk eddigi folyása egyiknek sem haladt valami tiszta partok közt, sőt a legutóbbi napokból is erős gyanu nyomja vállalkait, hogy a rájuk bízott szerepet elnyönikre akarták kizsákmányolni. Az „Indép. belge“ hiteles közlése szerint ugyanis Cluseret május elején azon ajánlatot tette Thiersnek, hogy tíz millió frankért Páris kapuihoz átadja neki a kulcsot. Dombrowszki pedig husz nap mulva tett ugyanily ajánlatot, de ő már csak félmilliót kért. Thiers azonban mindkét ajánlatot visszautasította.

Dombrowszki katonai tehetségét nem lehet kétségbe vonni. Páris védelmében annyi ügyességet tanusított, mely jobb ügyre is érdemes lett volna. Dombrowszki Jaroszláv lengyel, 1835-ben született Krakóban s neveltetését az orosz főváros egyik legelső katonai intézetében nyerte. Szolgált a Kaukaszban, mint Bariatinszki herceg adjutánsa. Később ezredes lett. Azonban lengyel Varsóban gyűlölte az orosz, s mihelyt 1862-ben Versőbe jutott, a lengyel forradalmárokkal szövetségelt, s részese volt egy szent-pétervári katonai összeskútvénnek is. Ezért elfogták, a varsói citadellába zárták, 1864-ben pedig Szibéria felé hurcolták számkivetésbe. Tehát a lengyel forradalomban, mely ekkor volt, nem vehetett részt. Tizenöt évi bányamunkára ítélték, de midőn Szibéria felé vitték, Moszkvában sikerült megszöknie, honnan Svájcba menekült, majd Franciaországba ment, hol állítólag hamis orosz bankjegyek készítése miatt 1865-ik évben pörbe fogták, de fölmenték.

Néhány hó mulva ismét hasonló vád miatt állt törvény előtt, de ujalag nem bizonyult rá a vád. Ekkor Párisból Berlinbe ment, s az ötödik tüzezdandárnál lépett szolgálatba.

1866-ban egy érdekes munkát írt a francia-osztrák háborúról, mely nem mindennapi tehetségről tanuskodik. Részt vett Garibaldi hadjáratában is, s az öreg tábornok igen megszerette.

Legjobban szeretett Franciaországban tartózkodni, hol az ő nyugtalan, tulzásokban igen saturált kedélye rokonérzelmekeket talált. Az 1870-ik év elején Párisban kitört zavarok folytán Dombrowszki Bordeauxban fölkelést akart előidézni, de ez nem sikerült. A nyugtalan embernek Svájcba kellett menekülni.

A francia-porosz háború kitérőesekor visszament Franciaországba, a sedáni események után pedig Párisba, de itt az ostrom alatt azon gyanuban állván, hogy porosz kém, s állandóan összeköttetésben van a poroszokkal, elfogatott, a Mazas-börtönbe hurcoltatott, honnan csak a párisi forradalomkor szabadult meg, s a commune rábízta a fölkelő sereg fővezényletét, utóbb pedig a commune diktátora lett.

Dombrowszki szelíd külsejű, gyöngye alakú, szőke férfi, csupán tekintetében van bizonyos szilajság; de ha megszólal, hangja és szavai elárulják a nyers és ideges embert. Személyes bátorságának a legutóbbi napok alatt is számos jelét adta.

Cluseret Pál Gusztáv, a commune volt hadügyminisztere 1823. júniusában született, s egész élete nyugtalan, kalandos. Mint husz éves ifjú a saint-cyri katoná képezdebe lépett, s két év mulva hadnagy lett; csak 1858-ig katonáskodott, több ízben megfosztatván rangjától politikai elvei miatt. Mindazáltal oly jól viselte a fegyvert, oly jól küzdött Krimben, hogy már mint kapitány megkapta a becsületrendet.

1858-ban kapitányi ranggal kilépett a hadseregből, s később Garibaldi szolgálatába ment, hol mint a francia legió parancsnoka küzdött a sziacsi hadjáratban. Ennek bevégetezével Cluseret pályája csupa kalandozás. Majd Amerikába megy, hol lapszerkesztő, majd Orsini-val terveznek, úgy hogy az Orsini-féle merénylet után Párisban Cluseret abban a gyanuban állt a rendőrség előtt, hogy részes a III. Napoleon elleni merényletben. Majd Angliába megy, hol 1867-ben önkénteseket toboroz az Egyesült-Államoknak, de ez nem akadályozza, hogy oly dolgokat is ne tegyen, melyek arra mutatnak, hogy szövetségben áll a féniekekkel. Ezalatt pedig számos guanyiratot ír Napoleon ellen.

A „Gaulois“, meglehet nagyitva, következőket ír a commune volt hadügyminiszteréről: Cluseret ur, a gyalog vadászok eskapitánya a francia hadseregből következő ok miatt lépett ki: Midőn Cluseret Cherchellben volt helyőrségen, egy igazgatási hivatalnok által 50 darab ágytakarót adatott magának s azokat titokban potom áron egy kereskedőnek eladta. Azután fölhasználva az illető hivatalnok szerencsétlenségét, ki az ágytakarókról adott nyugtát véletlenül elveszté, tagadta, hogy azokat átvette volna s ugyanazon hivatalnokot hamisítás és lopás miatt vizsgálat alá vonatta.

A hivatalnok hosszabb vizsgálati fogságot szenvedett, de szerencsére később egy más hivatalnok megtalálta a Cluseret által aláírt nyugtát, s azt a bíróságnak adta át.

Cluseretnek a zászlóaljparancsnok ekkor azon választást tette, hogy vagy rögtön önkéntesen lemondjon, vagy pedig hadi törvényszék elé fog állíttatni. Ezt nem mondatta kétszer magának mire neve a katonai lajstromokból kitérőltetett.

Cluseret azután a „Rocher Blanc“ majorság kezelője lett, mely Cherchellhez néhány kilométernyi távolságra van. Ezen majort egy képviselő, Carayon-Latour uré volt. Három fényes merinó-juhnyáj volt ott. Három hó mulva e nyájakból egy szál sem volt látható. Mi lehetett belőlök? Nem tudjuk, mit gondol felőlök a tulajdonos, de kezelőjét azonnal elbocsátá.

Erre Cluseret elhagyta Cherchell s azon szán dékát fejezte ki, hogy a pápai zuavok sorába álland. Később azonban megváltoztatta tervét s Amerikába ment.

Cluseret a francia-porosz háboruban nem szerepelt, s csak a békekötés után tünt föl Lyonban, hol izgatott, de a lyoni communista lázadás nem sikerülvén, Párisba ment, hol a forradalom már erősen bástyázta magát. Itt aztán hadügyminiszteri szerep, majd meg börtön várt rá.

A Margit-sziget.

I.

E lapok hasábjain volt már szó a főváros gyönyörű kirándulási helyéről, a Margitszigetről. Akkor történeti multját ismerteté egy cikk, összeköttetésben a szigeten levő romok eredetével. Most tehát, midőn a szigetet, mint fürdőt, mint a fővárosi közönség egyik kedvence kirándulási helyét akarjuk bemutatni, fölösleges a hely borongó multjával foglalkoznunk, miután jelene, sőt nagy jövője is van.

E sziget jelenleg József főherceg tulajdonát képezi, s ő volt az, ki kellőleg tudta méltányolni a hely szépségét, s fölismerve azon előnyöket, melyeket buja növényzete, egészséges levegője nyújt, semmi költségét nem kímélve, kivetkőzteté természetesen vadságából, s mint fürdőhelyet átadta a közhasználatra.

A sziget a Duna közepén áll, a főváros felső részénél, Ó-Buda előtt, szemközt a eszásár-fürdővel, honnan évekkel előbb a fürdő-vendégek esőnagon jártak át az elhagyott helyre, míg most mint fehémes vetélytárs áll ott nagy fáival s a lombok közül kiféherlő díszes épületeivel.

Tulajdonképen két sziget van itt, keskeny, alig esolnakázható sekély által elválasztva egymástól, s fapadló által összekötve. De az egyesülés most már csak idő kérdése, mert a Duna-szabályozás a szigeten is fog változtatni. Nevezetesen a szabályozási vonal éppen közepén hasítja át egész hosszában a „kis szigetet“, melyen különben sínes semmi épület. Felét tehát a kis szigetnek széthordják, s betöltik a két sziget közti irt, valamint a Duna sodrának szabályozása edjából meghosszabbítják a sziget orrát, s egyszersmind talapatot állítanak egy állandó hidnak, mely egy roppant ívben a pesti partról a szigetre fog hajlani, s ott megpihenve, egy másik ívben Budát köti össze Pesttel.

Ekkép a híd nemesak a két város összekötő kapesa lesz, hanem mindkét partról kényelmes utat nyit a közönségnek a sziget látogatására, mert eddig fő baj az, hogy a látogatók sok időt vesz igénybe, s hozzá kényelmetlen, mert a gőzhajók gyakran az elmerülésig tömve vannak.

A Margitsziget az egyedüli pont Buda-Pesten, mely mentve van a gyilkoló portól, melyben városligetünk fürdik, s mely a zugligetbe menőt a hosszú útban teszi tönkre. A Margitsziget utja a vizen ép oly ment ezen rettenetes atom-szörnyektől, mint ment maga a sziget. Azért van biztos jövője, azért volt alkalmas fürdőhelyiségül is, mert itt, a Duna közepén egészen más a lég, mint a két város bármely pontján.

Hanem igazi napjait csak akkor fogja élni a pompás hely, midőn az állandó híd a közlekedést megkönnyíti, mert visszariasztó már az is, hogy alig negyed órányi távolra teljes egy óra hosszát vesz igénybe a gőzhajó, miután a szigeti kikötő a 8-ik állomás.

1869. pünkösdsjén adatott át a sziget a közönségnek úgy, hogy rendes közlekedési járatok által látogathatta. Két évig két külön, e célra készült kis gőzhajó (a „Klotild“ és „Nádor“) szállította a közönséget óránként. A gőzhajók költséges volta azonban az idén a sziget jószágigazgatóságát arra kényszerítette, hogy a dunai gőzhajózási társulattal lépjen összeköttetésbe. Most tehát a helyi gőzösök eszközlik a szállítást, melyek Ó-Budára

mentőkben a szigetet is érintik. Ezen kívül a Lipótvárosból ünnep- és vasárnapokon külön gőzhajók is közlekednek.

A Margit-sziget már a távolból is kellemes jelenség. Egészen benöve nagy terebélyű fákkal, üdén zöldel a víz közt, mely egyszerűs mind elzárja a fővárosi zajt is, s mindössze a közel levő hajóalmok lotyogását enged bejutni. Körülte hegyek emelkednek; balról a budaiak, szemközt a Vác felől feltűnedezők, melyek fokonként halványulnak el a távolban. Jobbról kezdődik az a síkság, melyből az alföld lesz, s mely egész Váradig nem tűr meg egyetlen nagyobb dombot sem.

Úljünk gőzhajóra, s menjünk a szigetre.

A természettan történelme.

(Vége.)

Albertus Magnus, Roger Bacon, Vitellion, Magenbergi Konrád, Raymannus Lullus, Aquinói Tamás, Gmundeni János, Peurbachi György és Joannes Regiomontanus azon nevek, melyeket minden idő tisztelttel említi föl. — Már 1500 körül Theodorik Apoldából magyarázta a szivárványt; ugyan-ezen időben Gioga Flavio Amaliból föltalálta a delejtűt. — Miután Kopernik az ő rendszerét föllátította, Keppler lépett föl az égi testek mozgásáról szóló törvényeket hirdelve, s ő, valamint az ő nem kevésbé kitűnő kortársa, Galilei ingatörvényeivel egy egészen új korszakot nyitottak meg és ez időtől fogva a természetbúvár csak a pontos vizsgálódásokat és az ezekből közvetlen lehozandó következtetéseket tartja esalhatatlan tekintélyeknek. Ezen időbe esik a távcső, nagytűveg és a légsúlymérő föltalálása, melyek a pontos kísérletekre hatalmas eszközül szolgáltak.

Ha már a szelleműs Veruláni Bacon a természettanak Keppler és Galilei által teremtett új szülését irányának meggyőző ereje által előkészítette: bizonyára Huygen, ki a másodperc-ingát találta föl s azt a időmérésre alkalmazta; de különösen Newton Izsák, ki a matematikai módszert állapította meg, még nagyobb tényezők voltak a természettudományok kíművelésében s terjesztésében. Azon tümeményeket, melyek előbb oly zavartaknak, oly homályosoknak látszottak, most már a legegyszerűbb módon magyarázták meg. Newton azonkívül, hogy a csillagzatot és a természetannak eröműntani részét alaposan kifejtette, még a fénytannak is megvetette alapját az által, hogy minden fénytümeményt egy sajátos fluídumnak, a *fénylének* hullámmozgására vezette vissza. Már előtte és vele egyidejűleg működtek Gueric Otto, Boyle Róbert és mások, köztük Mariott, kiknek fölfeledezői a természetann legkülönfélébb rejtélyeit világíták meg, és szolgáltak kalauzul. Ezen időbe esik a légszivattyu, magdeburgi féltékék, villámgyű, a légnomás kisebb-becslésének törvényei, légsúlymérő, nonius, hőmérő föltalálása. A XVIII. században egész napjainkig a találmányok és nevek egész sorát kellene fölhozunk, ha a tudomány állását jellemezni akarnók. Hatalmas léptekkel haladt az előre a megkezdett uton, s ha ma a legjelentékenyebb találmányokat tekintjük, s azok gyökereit keressük, legtöbbet nem igen messze találjuk a múltban, sokat pedig alig az utolsó évszázad kezdetén.

A gőzgép — mely jobban átalakította az emberiség társadalmi viszonyait, mint Nagy Sándor egyszerű hadjárata, jobban mint Amerika fölfedezése — alig van 100 esztendeje, hogy föltaláltott. E egyszerű mű, mely a népek közti távot megszüntette, s fölszabadította az embert azon eröműntani munkálatok alól, melyekre az állatokkal kárhozható volt, Vatt Jánosnak köszöni létét, ki azt nem véletlen, hanem a gőz természete fölötti éles és szorgalmas gondolkodás által találta föl. Kimondhatlan a haszon, mely ez által a civilizációra háramlott. Csak azóta tudjuk igazán becsülni az idő értékét, mióta gőzmozdulonyaim rövid percek alatt mértföldeket rognak keresztül; csak

azóta közeledtünk igazán egymáshoz, mióta pár nap alatt egy világrészt átfuthatunk. Épen e nagy fontosság, e egyszerű eredmény, melyet a gőzgép kivívott, okozza, hogy a világ minden zugában bámulókra talál, s fényesen tanúsítja, és fennen hirdeti az emberi szellem fényét s kitűnő tulajdonait. — Csaknem kétezer esztendővel előbb már alexandriai Hiero tapasztalta a vízgőznek sajátos hatását, s ennek folytán alkotott egy készüléket, mely a kiömlő gőz visszahatása következtében a Segner-féle kerék módjára forgásba jött. Braneas ózár matematikának pedig a kazánból kiömlő gőz egy kerék lapátjára vezetvén, azt mozgásba hozta.

Ezek azonban csak kezdetleges kísérletek voltak, s a vízgőz roppant mechanikai erejét kitűntetni csak Papinnak sikerült 1687-ben.

Az első gyakorlatilag alkalmazott gőzgépet Savary készíté, mely nemcsak a fész-erőn, hanem a sűrítésen is alapult. Később Newkommen tökélyesíté a gőzgépet, ki már a küllég nyomását is felhasználta; az általa készített gőzgépek nemcsak Angolországban, hanem az egész continensen elterjedtek. De legnagyobb érdeme van e téren Vatt Jánosnak, ki a gőzgépeket egészen átalakította, s azokat ugyszólván megteremtette. Ő nem is gondolt azon egyszerű vívmányra, melyet ez által a civilizált világnak szerzett; nem is gondolt gépeinek azon hatására, hogy azok valaha lejárják a földet, s a legtávolabbi nemzeteket egymás karjaiba szállítják.

A villámhárító csak kevésbé idősebb a gőzgépnél. Noha sokan szeretik hinni, hogy már a görögök bírtak a villamoság némi ismeretével, s azt állítják, hogy elhárítandók isteneik templomaitól a vészthozó villámot, azok körül magas fákat ültettek; mindazonáltal az érdemet e tekintetben Franklinnak kell tulajdonítanunk. A XVIII-dik század kezdetén fejtették meg a villamos tümemények mibenlétét, s esakis így vala lehetséges a vihar természetét fölismerni, s föltalálni eszközöket kártékony hatásának elhárítására. Minden egyéb fölfedezés a delezesség és villamoság mezején későbbi időbe esik; mert szükséges, hogy előbb a fölgazságokat állapítsuk meg, miszerint azokból következtetéseket vonhassunk egyes esetek alkalmazásánál.

Már a legrégebbi korban különféle kísérleteket tettek a gyors tudósításban. Trója elcsét Agamemnon nevének, Klitámmestranak még azon éjjel több mint 70 mf-nyi távra bizonyos meghatározott tüzi jelek által tudtára adta. Minden kísérlet dacára azonban a távoli gyors közlésnek szükségét minden időben igen érezhető volt. A távírászat mostani csudálandó tökélyét csak akkor érthette el, midőn a villám-delezesség hatása ismerve volt; midőn Amper, Gans, Weber eme tárgy fölött fáradszatlan munkásságot fejtette ki, s midőn Steinheil, Morse és mások számos észlelés s kísérlettel fogva annak praktikus alkalmazását könnyebbítették. — Majdnem minden eszköz, mely arra van hivatva, hogy vele bizonyos tümeményeket és erőket mérjünk, s azok hatását egymással összehasonlíthassuk, a XVII-dik században találtatott föl; mint a hőmérő, hogy a meleget, a légsúlymérő, hogy a légnomást, a fész-erőt, hogy a gőz fész-erjét, a villám-erőt, hogy a villám hatályát megmérhessük. Csak a mérlegetek tekinthetjük régi találmányoknak; azonban ezek is oly tökélyesítéseken mentek keresztül, hogy mint természettani taneszközök második föltalálását a francia forradalomba helyezhetjük.

Igy haladt előre a természettudomány az ősidőkől egész napjainkig; leírhatlan a haszon, mely ez által az emberiségre háramlott, s nem lehet eléggé bámulni azon egyszerű változást, melyet az emberi nem mindennapi életében előidézett. — Azonban, míg az ókorban századok és ezredek voltak szükségesek, hogy e tárgyban a tudományos világ egy lépést tegyen előre; most alig kell egy évtized, hogy azon előmenetelt tanúsítsa,

melyet az ősidőkben oly hosszú időn át érthett el. — Fáradszatlanok a munkások, kik e egyszerű épülethez az épületköveket szolgáltatták; fáradszatlanok, mert sokszor éveken át munkálkodnak, egyedül annak szentelve erejüket, s igen gyakran egypár sor foglalja magában éveken át tartó fáradszagos munkáik eredményét; de e néhány sor be van íktatva a természetkönyvébe; ezek azon faragott kövek, melyek nemcsak szilárdítják, de díszére is válnak ama egyszerű épületnek, a tudományos világnak, melyben az emberek milliói menhelyet találnak.

H. M.

Vegyes közlemények.

L. J. Torténeti naptár. *Junius 1.* Hunyady Mátyás magyar király, bával Jánossal nagy fényvel vonult be Bécsbe, 1485. — Beauchamps Alfons, jeles francia történetíró és publicista, meghalt 1832. — Récsi Emil, egyetemi jogtanár és író, meghalt Pesten 1864.

Junius 2. Abeille Pál Lajos, államgazdász-író, szül. Toulouseban 1719. — I. Ferenc király a budai országgyűlésen megjelent 1792. — Montoni Braccio Eudre, híres hadvezér, Aquila előtt elfogott s börtönbe vett, 1424. — Tárkányi Béla József, költő, született Miskolcon 1821.

Junius 3. IV. Ferdinánd magyar királylyá választott 1647. — I. Károly angol királyt Cornet Joyce szabó foglyul vitte az angol hadsereghoz Hamptoncourtba, 1647. — Cobden Rikárd, kitűnő angol nemzetgazdász, szül. Durnfordban, Essex grótságban, 1804. — Angoulême Lajos Antal hg. X. Károly francia király fia, meghalt Görtzben 1844. — Balbo Cézare gr., olasz államférfi és író, meghalt 1853.

Junius 4. Rajnis József, magyar költő, szül. Kőszegen 1741. — II. Frigyes nagy porosz király, Hohenfriedberg (Striegau) mellett győzött 1745. — Massena és Soult francia tábornokok Genúit, miután már 15,000 emberük az éhség áldozatává esett, föladták az osztrákoknak, 1809. — Bariti György, román tudós, publicista, szül. Alsó-Zsukon, 1812.

Junius 5. Laulon osztrák tábornagy Landshutnál Foguet megverte és egész Sziléziát elfoglalta, 1760. — Adamoli Péter, jeles francia archeolog, megh. Lyonban 1769. — Ernő Ágot hannoverai király, szül. 1771. — Az 1847-diki magyar ellenzék Deák Ferenc által szerkesztett programját kiadta 1847.

Junius 6. Ariosto Lajos, jeles olasz költő, meghalt 1533. — A budai országgyűlés megnyitott 1791. — I. Ferenc magyar királylyá koronázott 1792.

Junius 7. Sándor, konstantinápolyi császár, meghalt 912. — Rakovszky Menyhért az ónodi gyűlésen összegyűjtött 1797. — Bathányi Kázmér gr., 1849-iki külügyminiszter, szül. 1807. — Szontagh Gusztáv, bölcsész és író, meghalt Pesten 1858.

(A bolygó-tűz.) Ha bűsüt int a nap s este van: temetők, esatetők, moosiros s más hasonló helyeken gyakran lát az ember különféle, kisebb-nagyobb fénypontokat libegve-lobogva, idestova járn, futni, szaladni. Ezen fénypontok nagysága nálunk rendszeren olyan, mint egy közönséges meggyújtott gyufa lángja; a melegebb ég-öv alatt ezen kekes fénypontok sokkal nagyobbak s gyakran a 12—13 láb magasságát is megérik. Az ily fénypontok képezik az ismeretes bolygó-tűzet. A régiek a bolygó-tűzről azt tartották: „A ki kergeti, az előtt szalad, ki pedig töle fut, azt üldözi; ha az ember káromkodik, atközödik; eltávozik; ha fohászodik s imádkozik: elő jön.” Az észak-amerikai vad népek a halottak játékaiknak tartják a bolygó-tűzet, melylyel ők egymás között mulatnak. A mostani babonás ember pedig, hol e bolygó-tűz felvetődik, azt hiszi, hogy ott kincs van elásva, s a bálga néha egész éjeken át ássa, keresi az elrejtve képzelt pénzt, kincset; utójára is mit talál? senmit! Hogy a régiek ezen tüzes légtünet származását nem ismerték, az bizonyos; mert míg Volta be nem bizonyította, hogy a bolygó-tűz rothadó állati s növényi részekből foszforizált léghől áll: kísérletek tartották s bízottak a „lédire” nevet is ama lédire-hitte babonás korszaktól öröklé. A mai korban is, kivált az alsóbb néposztályban, számosan vannak, kik a bolygó-tűzzel nemesnek tisztábnak; pedig az egész nem áll egyébből mint: köneny- vagy gáz (Hydrogenium) és vilányból (foszforus.) A vegytanból tudjuk, hogy a köneny némely ásványokban, de főleg a holt állati-s növényországban a vilánynyal együtt gyakran fordul elő. A vilány átátszó, kellemetlen szaga, sötétben világít, hamar gyúl s ég. A köneny szaga, iz- és színnélküli lég, ha meggyújtattik, világító lángal ég, 14¹/₂-szer könnyebb a közönséges légnél. A köneny és vilány egyesülve (mely leginkább az állati-s növényi testekből, midőn ezek elemekre oszlanak, vagyis mikor rothadnak fejlődik ki) ön-gyulékony léget alkot. Oly helyen, hol rendszeren legtöbb holt állati s növényi test rothad, fejlődik ki a köneny és gáz. Midőn ez a föld

